

NAJVAŽNIJE JE PISATI I NE BRINUTI ŠTO ĆE DOĆI NAKON PISANJA

Razgovarala Katarina Kolega

PREMIJERE
RAZGOVORI
PROTUKRITIKA
MEĐUNARODNA
SCENA
FESTIVALI
TEMAT
PRODUKCIJA
ISTRAŽIVANJE
TEORIJA
SJEĆANJA
NOVE
KNJIGE
DRAME

Dramski pisac, romanopisac, pjesnik, dramaturg i predavač na Akademiji dramske umjetnosti – sve je to Tomislav Zajec, ovogodišnji dobitnik prve nagrade “Marin Držić” za neobjavljenu dramu *Dorothy Gale*. Ta mu je nagrada pripala i prije nekoliko godina, kad je napisao *Atentatore*, koji su izvedeni u ITD-u, a neki još sigurno pamte i ZKM-ovu izvedbu njegova *John Smitha – princeze od Walesa*. Ta njegova prva drama bila je ovjenčana Dekanovom nagradom.

Komad si nazvao prema junakinji Čarobnjaka iz Oza koja je svojevrstan alter ego tvojim likovima ili pak njihova tješiteljica. No, na kraju drame, pomoću tri čarobna udarca o pete svojih cipelica, bježi iz tog našeg, za nju nadrealnog svijeta. Zašto Dorothy Gale?

Mislim da je tu teško išta dodati. Dorothy Gale je sasvim sigurno lik koji dolazi iz potpuno nadrealnog konteksta u kojemu, kao što znamo priču, djevojčica završava u svijetu mašte, a taj je svijet sasvim sigurno na idejno višoj potenciji. U mojoj drami ona, na isti način, dolazi u svijet koji bi po svemu trebao biti realan, ali za nju je, upravo obrnuto, potpuno nerazumljiv i nadrealan jer je hladan, pomalo beznadan te se u njega teško prodire. U njemu istodobno obitavaju likovi koji su sami hladni i zatvoreni i teško se otvaraju drugima, iako neprekidno traže kontakt s drugom osobom pa na taj način žive u svojevrstnom paradoksu. U istodobnoj potrebi i strahu od bliskosti.

Jesi li zbog te hladnoće i zatvorenosti sve likove osim Dorothy, koja jedina ima ime i prezime, sveo na funkcije kao što su Mlada žena, Farmaceutkinja, Čovjek bez sjećanja i drugi?

Iako ovo objašnjenje ima smisla, to je ipak bila spontana, ili meni jednostavno nekim unutarnjim procesom pisanja nametnuta odluka koja me dovela do takva rješenja. Naime, pišući svoje tekstove, rijetko u njima tražim ovakve odgovore ili paralele, koje su donekle izvan onoga što me prvotno privlači kod pisanja, a to je osjećaj. Moram priznati da rijetko svoje tekstove promišljam analitički, na način na koji, primjerice, moram promišljati tekstove svojih studenata.

A bi li se složio s članovima ocjenjivačkog suda ovogodišnje nagrade “Marin Držić” koji su tvoje likove nazvali gubitnicima, točnije, izjavili su da je “riječ o djelu koje prati niz gubitničkih velegradskih sudbina”?

Moram priznati da me takvo određenje mojih likova pomalo iznenadilo, jer o njima ni u jednom trenutku nisam razmišljao kao o gubitnicima. Upravo suprotno, vjerujem da djeliče njihovih osobnosti ili sudbina posjedujemo svi mi, jer smo na ovaj ili onaj način zakočeni te često težimo za nekim vrlo prisposodivim stvarima, ali nemamo dovoljno hrabrosti realizirati ih; nedostaje nam snage za izraziti ono što želimo, iako vrlo često znamo da nas upravo to

može dovesti do života kakav zapravo želimo živjeti. Vjerujem, dakle, da to sasvim sigurno nisu likovi koji u životu gube. Oni jednostavno prolaze neprekidni proces nastojanja kroz borbu sa samima sobom, no upravo kad su najbliži realizaciji, nešto im izmakne, uplašiš ih i natjera na ponovni trud, na nove pokušaje koji na samome kraju ipak daju svoje pozitivne rezultate. Iako mi sve što sam upravo rekao pomalo zvuči kao patetična epopeja, doista mislim da je taj tekst zapravo vrlo optimističan, jer ostavlja jasnu mogućnost dosezanja onoga za čime likovi teže. Barem ga ja doživljavam na taj način.

Oni naizgled mogu biti uspješni i sretni, no zapravo svatko od njih nosi svoje rane. Jednom si spomenuo, kad si govorio o romanima, da tvoji likovi nose sva iskustva iz devedesetih – i ratne traume, ali i iskustva koja smo preuzeli od Zapada. Čini mi se da to nose i likovi ove drame koje bih prije nazvala usamljenicima.

Vrlo moguće. Oni su potpuno zatvoreni u svojim svjetovima, a lajtmotiv drame i onoga što ti likovi jesu jest rečenica koju izgovara jedan od njih, neprekidno tražeći da mu nepoznati ljudi koje slučajno susreće kažu nešto lijepo. On doista želi čuti jednu jedinu lijepu rečenicu i to bi mu bilo sasvim dovoljno, ali je ne dobiva. Upravo suprotno, čovjek koji se u jednom trenutku zatekne pored njega smatra tu rečenicu, koja je vrlo iskrena, običnom provokacijom. U novoj drami, koju sam upravo završio, jedan od

likova pokušava još izravnije pristupiti drugim ljudima, traži od njih da mu budu prijatelji, no oni to također čitaju isključivo kao provokaciju. Moji likovi tako samima sebi dokazuju da je prijateljstvo, ljubav, pa čak i obična uvidavana riječ, nešto što je lako dati, no istodobno i teško pronaći. Možda je upravo taj strah od zbližavanja jedno od iskustava koje nosimo iz devedesetih.

Osim Dorothy i tih usamljenika, zanimljivi su i likovi trojce skinsa čiji je diskurs također nadrealan. Naime, njihov govor nije karakterističan govor te subkulture, nego pomoću njih ispreplećeš bajku, mit i razne intertekstualne citate. Oni su zapravo simbol. Zašto?

PREMIJERE
RAZGOVORI
PROTUKRITIKA
MEĐUNARODNA
SCENA
FESTIVALI
TEMAT
PRODUKCIJA
ISTRAŽIVANJE
TEORIJA
SJEĆANJA
NOVE
KNJIGE
DRAME

Kad sam slagao likove za ovu dramu, htio sam imati i skupinu ljudi koja bi nastupila kao svojevrsna parafraza antičkoga kora. Skinski su mi odmah pali na pamet kao zanimljiva subkultura, ali znao sam da ne želim pisati i razglabati realne skinse i noseće elemente njihove supkulture, nego je razlomiti kroz modele, osjećaje pripadnosti i straha od postizanja individualiteta. Metatekstualnost i metadiskurs koji sam im dao njihov je pokušaj odrastanja, traženja svog prostora, snalaženja u svijetu. Oni nemaju zaseban identitet, nego se identificiraju i ostvaruju isključivo preko skupine kojoj pripadaju. U onom trenutku kad budu spremni napustiti tu skupinu, bit će spremni i živjeti, a to znači da će doći do iste razine na kojoj su i ostali likovi. To se u ovoj drami nije dogodilo, ali na kraju najavljujem njihov odvajanje. Ono što ostaje, njihov je potencijal koji izlazi iz okvira supkulture i nadilazi strah koji imaju prema svijetu, a zbog kojega se moraju držati zajedno. Time ujedno pokušavam otvoriti i prostor nade da će s vremenom postati djelatnim sudionicima ovoga društva.

Zanimljivo je da drama počinje pričom o prstenu i da sudbinu likova povezuješ pomoću tog simboličnog predmeta.

Kad pišem, zanimljivi su mi upravo oni trenuci u kojima se dvije sudbine dotaknu, a da njihovi sudionici toga nisu ni svjesni. Vrlo je simptomatično da naoko beznačajna sitnica može u potpunosti promijeniti život – jedan slučajan susret, u ovoj mojoj drami – jedan prsten. Zanimljivo mi je bilo promatrati kako različite osobe reagiraju na isti predmet. Nekome taj prsten označava i predstavlja cijeli život, nekom drugom samo komad nakita koji služi za ukras, a trećem je to tek mogućnost dodatne zarade. Na tom putu taj prsten doživljava preobrazbu iz emotivno vrijednog predmeta u robu za prodaju. Zanimali su me, s jedne strane, različiti pogledi prema istoj stvari, ali s druge strane taj mi je prsten pomogao i u kolažnom isprepletanju ljudskih sudbina, a da sami likovi ostaju nesvjesni tre-

nutka prije ili trenutka poslije one situacije u kojoj je reflektor dramskog prizora upravo na njima.

Sve likove, međutim, razotkrivaš. Vrlo suptilno, u kratkim bljeskovima. Do sada si pisao narativno, linearno, a Dorothy Gale je sa svojom fragmentarnom dramaturgijom svakako novi korak u tvom dramskom pismu.

Na neki je način to definitivno tako. No, da bih napisao *Dorothy Gale*, morao sam prije toga napisati dvije drame. U jednoj od njih razvijam sam različite modele strukture, a u drugoj pristup likovima. *Dorothy Gale* je rezultat onoga što su te prethodne dvije drame otvorile u mom prostoru pisanja. Prvu sam dramu nazvao *Slama*. To je bila drama/materijal u kojoj su postojali obrisi likova koje sam prenio u *Dorothy*, ali pritom sam ih trebao stišati, ušutkati i prigušiti, kako bi na kraju izgovorili samo ono što jednostavno moraju reći. Nakon toga sam napisao *Otključano*, gdje sam se bavio strukturom koja je bila na pola puta između klasične naracije i onoga što je svojevrsna fragmentarna dramaturgija u *Dorothy Gale*. Tako da je ova drama imala više faza svog oblikovanja te je nastala kroz opisani proces. No, to je definitivno neki novi korak općenito u mojem pisanju, jer bih vrlo teško mogao odvajati svoje prozno pismo od dramskog, a mislim da to i nije potrebno jer je sve zapravo jedan, moj diskurs koji se mijenja, prilagođava i stavlja u određene okvire s obzirom na formu kojom se u tom trenutku bavim.

Kad si spomenuo prozu, prisjetit ću te jedne tvoje izjave prilikom predstavljanja romana *Ljudožderi*. Naime, tada si rekao da ti je pisati dramski tekst najveće zadovoljstvo, ali ujedno i najteži posao. Zašto je to tako teško? I zašto smo na tvoju novu dramu trebali tako dugo čekati?

Ne mogu se sjetiti da sam to izjavio, ali ako jesam, vjerojatno i nisam bio daleko od istine. Nakon rada na romanima, koje me dosta iscrpljuje u svim mogućim varijantama – i kreativno i idejno – vrlo se teško vratiti dijalogu i

ogoljenim karakterima, očišćenim od svega što im proza nameće i u što ih zamata. U mojim romanima nema puno dijaloga, jer me u proznom kontekstu oni jednostavno ne zanimaju niti su mi potrebni. U tom mi je smislu dosta ljudi prigovorilo da u mojim romanima likovi sve manje razgovaraju, ali proza je za mene sve više prostor unutarnjeg monologa. S druge strane, dramaturgija je i moja profesija pa dok pišem dramske tekstove, osjećam dodatnu odgovornost. Pišući pak poeziju ili prozu, sebe nikad ne doživljam kao profesionalnog pisca, već jednostavno udovoljavam svojoj unutarnjoj potrebi, ne razmišljajući ni o čemu drugome.

Vratimo se drami. Dorothy Gale ima mnoštvo slojeva koje možemo iščitavati, ali moram priznati da mi ju je, dok sam čitala, bilo teško zamisliti na pozornici. Kako je ti vidiš na kazališnim daskama?

Kad pišem pokušavam se maknuti od svih stvari koje bi me mogle zakočiti, a razmišljanje o scenskom uprizorenju teksta bilo bi za mene kočnica koju ne bih tako lako uspio pregaziti te bi sigurno ostavila određene posljedice i na sam tekst. Zbog toga nisam razmišljao o tome. Naime, ukoliko dramski pisac ima viziju uprizorenja vlastitoga teksta, svakako je treba ponuditi, ali istodobno nužno mora biti dovoljno slobodan i otvoren u razumijevanju dramskog teksta kao temelja iz kojeg se kreće u proces rada na predstavi. Moram priznati da sam *Dorothy Gale* sve vrijeme zamišljao kao dio eksperimenta koji ne mora nužno završiti u kazalištu. No, s druge strane razmišljao i o svojevrsnom nastavku te drame, jer sam je zamislilo kao dio trilogije. A tu pak trilogiju prije svega vidim kao knjigu, odnosno fotografsko/dramsku mapu, i jako se veselim nekoj budućoj realizaciji tog projekta. Usto se i nadam da će *Dorothy Gale* uskoro dobiti svoj drugi i treći dio.

Znaš li već tko će objaviti tu trilogiju?

Moram priznati da nisam razmišljao o tome jer ne volim previše razmišljati o stvarima koje se događaju izvan

prostora pisanja. Mislim da je to i dobro. Nisam siguran da je pametno pisati za određenog izdavača ili razmišljati o naslovnici ili prijelomu dok si tek na prvom poglavlju romana. Sve su to zanimljivi i zgodni detalji, ali mislim da izlaze iz onoga što bi pisca uistinu trebalo zanimati. Mislim da je najvažnije jednostavno stvoriti svoj prostor pisanja i uopće ne brinuti o tome što će doći nakon posljednje točke.